

ИЗГРАДЊА IZGRADNJA CONSTRUCTION

Година 70 Years

2016

OSNOVANO
1947
FOUNDED

БРОЈ-NUMBER

5-6

МАЈ-ЈУН
MAY-JUNE

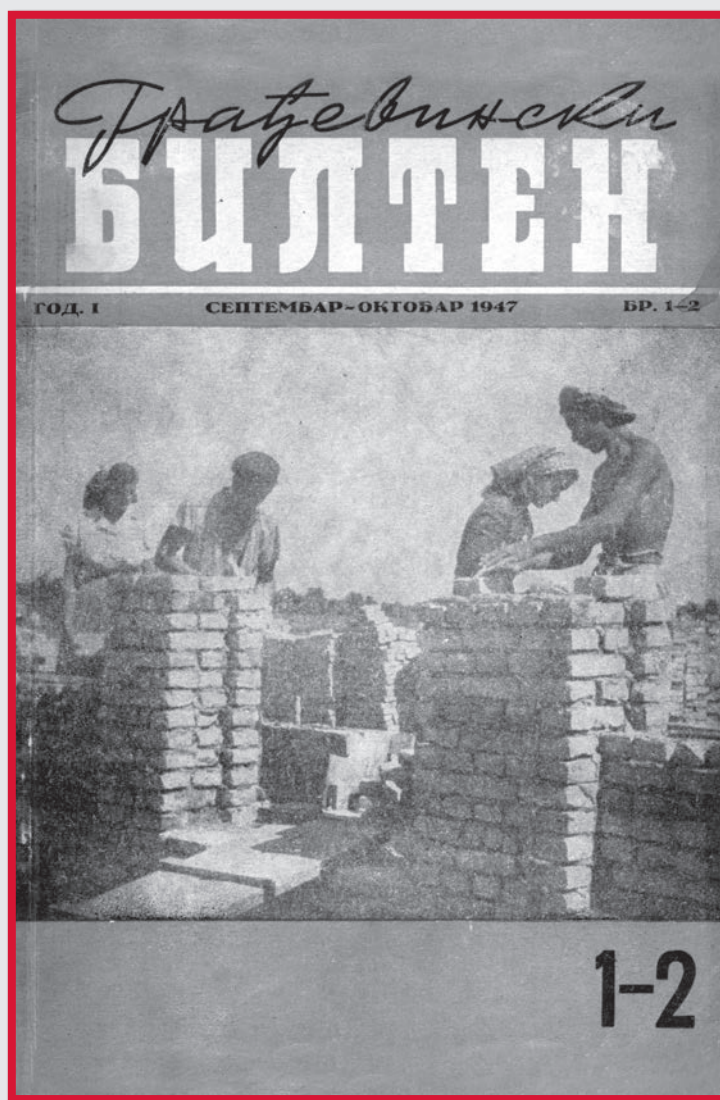
ГОД. 70. YEAR

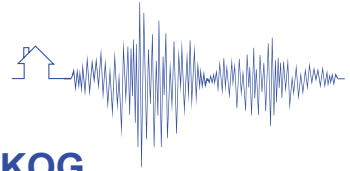
UDK 624+71+72(05)

ISSN 0350-5421

9 770350 542000

DEFINISANJE PROJEKTOG SEIZMIČKOG OPTEREĆENJA ZA SRBIJU – ISTRAŽIVANJA I PRIMERI

Beograd
05. avgust 2016. g.

CILJ ODRŽAVANJA SKUPA

Ovaj, XI naučno-stručni skup, iz oblasti zemljotresnog inženjerstva i inženjerske seizmologije, posvećen je pravilnom definisanju seizmičkog dejstva na konstrukcije za Republiku Srbiju.

Tema je vrlo aktuelna posebno ako se ima u vidu da je celokupna teritorija Republike Srbije izložena dejstvu zemljotresa i da je samim tim neophodno što pouzdanije oceniti uticaj zemljotresa na građevinske objekte. Takođe, u Republici Srbiji su već niz godina u toku pripreme za prelazak na Evrokodove kao i pravilnike za projektovanje građevinskih objekata, pa je neophodno i što pouzdanije odrediti srpski Nacionalni Aneks na Evrokod 8, u okviru kojeg bi bile definisane nove mape seizmičkog hazarda za Srbiju kao i način definisanja projektnih spektara odgovora.

Predavanja koja će biti izložena na ovom naučno-stručnom skupu će biti zasnovana na rezultatima naučno-istraživačkog rada, ali i stečenog iskustva, kako u svetu, tako i kod nas i predstavljaju veoma dobru osnovu za sve inženjere koji su u dodiru sa projektovanjem i građenjem seizmički otpornih konstrukcija.

Skup je namenjen ne samo inženjerima građevinske struke nego takođe i inženjerima arhitektonske struke i inženjerima geotehnike, urbanizma i svim drugim koji imaju dodira sa planiranjem, projektovanjem odnosno izgradnjom seizmički otpornih građevinskih objekata u Republici Srbiji kao i u celom regionu. Osnovni cilj skupa je upoznavanje učesnika sa pouzdanim definisanjem seizmičkog dejstva na konstrukcije za Republiku Srbiju, uz prikaz primera kako same analize seizmičkog hazarda za čitave oblasti u Srbiji, tako i proračuna spektara uniformnog hazarda za pojedine lokacije. Skup je, takođe, namenjen i organima vlasti – donosiocima odluka na republičkom, pokrajinskom i lokalnom nivou u vezi usvajanja mapa seizmičke makro i mikrozonizacije, kao i forme i sadržaja budućeg srpskog Nacionalnog Aneksa na Evrokod 8.

PROGRAM RADA SKUPA

- Prof. dr Mihailo D. Trifunac, dipl.inž.građ.: **Problemi sa definisanjem projektnog opterećenja po Evrokodu 8 i primena UHS metode**
- Prof. dr Vincent W. Lee, dipl.inž.el., Prof. dr Miodrag I. Manić, dipl.inž.građ.: **Pregled atenuacionih jednačina za jako kretanje tla u bivšoj Jugoslaviji**
- Prof. dr Mihailo D. Trifunac, dipl.inž.građ.: **Fourier-ovi spektri i atenuacija jakog kretanja tla od Vrančea zemljotresa**
- Prof. dr Vincent W. Lee, dipl.inž.el.: **PSV spektri i atenuacija jakog kretanja tla od Vrančea zemljotresa**
- Prof. dr Mihailo D. Trifunac, dipl.inž.građ.: **Kako modelovati lokalne uslove tla i duboke geologije?**
- Prof. dr Mihailo D. Trifunac, dipl.inž.građ.: **Spektri uniformnog hazarda (UHS) za Kraljevo, Beograd i Negotin**
- Prof. dr Miodrag I. Manić, dipl.inž.građ., Doc. dr Borko Đ. Bulajić, dipl.inž.građ.: **Kritički osvrt na seizmičku mikrozonizaciju grada Kraljeva sa Mataruškom Banjom iz 1975. godine**
- Prof. dr Vincent W. Lee, dipl.inž.el., Prof. dr Miodrag I. Manić, dipl.inž.građ.: **Seizmička mikrozonizacija Kraljeva**
- Doc. dr Borko Đ. Bulajić, dipl.inž.građ., Prof. dr Vincent W. Lee, dipl.inž.el., Prof. dr Miodrag I. Manić, dipl.inž.građ.: **Seizmička mikrozonizacija Beograda**

Organizator skupa

Udruženje „Izgradnja“ Beograd, Kneza Miloša 7a

Organizacioni odbor

Prof. dr Miodrag Manić, dipl.inž.građ., predsednik
Doc. dr Borko Bulajić, dipl.inž.građ.
Prof. dr Dragan Lukić, dipl.inž.građ.
Branko Bojović, dipl.inž.arh.

Naučno-stručni odbor skupa

Prof. dr Mihailo Trifunac, dipl.inž.građ., USA, predsednik
Prof. dr Miodrag Manić, dipl.inž.građ.

Prof.dr Živojin Praščević, dipl.građ.inž.
Doc. dr Borko Bulajić, dipl.inž.građ.

Vreme održavanja

05. avgust 2016. g

Mesto održavanja

Beograd, Kneza Miloša 9,
Dom inženjera „Nikola Tesla“, sala na III spratu
Sve ostale informacije o skupu možete dobiti u
Udruženju „Izgradnja“ na tel./faks (011) 32 43 563,
e-mail izgradnja@sezampro.rs

Napomena: Skup je u Programu permanentnog usavršavanja članova Inženjerske komore Srbije i učešće na skupu se boduje, **saglasno Pravilniku Inženjerske komore Srbije.**

Broj 5–6 Maj–juni, 2016. SADRŽAJ

Kategorizacija časopisa „Izgradnja“, Prof. dr Živojin PRAŠČEVIĆ, dipl. građ. inž.	163
Josip KOVAČ STRIKO, dipl. građ. inž. i Arpad ČEH, dipl. građ. inž.: Primena „Pushover“ metode u seizmičkoj analizi višespratnih armanobetonjskih ramova Originalni naučni rad Bibliid: 0350-5421, 5–6 (2016) str. 167–175	167
Milojko GORDIĆ, dipl. istoričar umetnosti: Dve beogradske gostionice pod nazivom „Srpska kruna“ Originalni naučni rad Bibliid: 0350-5421, 5–6 (2016) str. 176–199	176
Mr Vladimir MARJANOVIĆ, dipl. inž. arh., Dr Aleksandar PETROVIĆ, dipl. inž. arh., Filip PETROVIĆ, mast. inž. arh.: Organizacija rada, bezbednost i zdravlje na radu pri izvođenju zemljanih radova Pregledni rad Bibliid: 0350-5421, 5–6 (2016) str. 200–207	200
Prof. dr Milan TRIFKOVIĆ, dipl. inž. geod., mr Žarko NESTOROVIĆ, dipl. inž. geod. i doc. dr Goran MARINKOVIĆ, dipl. inž. geod.: Geodetsko osmatranje građevinskih objekata – mogućnosti i praksa Pregledni rad Bibliid: 0350-5421, 5–6 (2016) str. 208–212	208
Doc. dr Ljiljana ALEKSIĆ, dipl. inž. arh.: Aspekti savremenog stanovanja u urbanim sredinama Pregledni rad Bibliid: 0350-5421, 5–6 (2016) str. 213–219	213
Aleksandar AŠANIN, M. Arch.: Ansambli zgrada na Bulevaru Nemanjina obala u Titogradu – Formalne i estetske karakteristike i njihove kulturne i društvene konotacije Prethodno saopštenje Bibliid: 0350-5421, 5–6 (2016) str. 220–226	220
Prof. dr Petar NAMIČEV, dipl. inž. arh.: Stvaralaštvo neimara Maksima Krstića iz rekanskog područja, deo delatnosti Miljačkih tajfi Stručni rad Bibliid: 0350-5421, 5–6 (2016) str. 227–238	227
Marija STAMENKOVIĆ, dipl. inž. arh.: Utvrđivanje ekološke podobnosti urbanih struktura na osnovu principa zelenog urbanizma Stručni rad Bibliid: 0350-5421, 5–6 (2016) str. 239–245	239
Ispravka Uvodnika iz broja 1–2/2016 Kako smo potkradani nekad i sad. Tema: Hidroenergetski i plovidbeni sistem Đerdap 1 – prvi deo, Uredništvo	246
IN MEMORIAM • Profesor dr Mirko Ačić, dipl. građ. inž. – napisao Prof. dr Živojin PRAŠČEVIĆ, dipl. građ. inž.	253

Number 5–6 May–June, 2016 CONTENTS

Categorization of the Journal “Construction”, Prof. dr Živojin PRAŠČEVIĆ, Civ. Eng.	163
Josip KOVAČ STRIKO, Civ. Eng. and Arpad ČEH, Civ. Eng.: Seismic Analysis of Reinforced Concrete Multistory Frame Structure Using “Pushover” Method Originally scientific paper Bibliid: 0350-5421, 5–6 (2016) pp. 167–175	167
Milojko GORDIĆ, art. historian.: Two Belgrad Inns of Same Name „Srpska Kruna“ Originalni naučni rad Bibliid: 0350-5421, 5–6 (2016) pp. 176–199	176
Vladimir MARJANOVIĆ, Arch., M. Sc., Aleksandar PETROVIĆ, Arch., Ph. D., Filip PETROVIĆ, M. Arch.: Organization Of Work, Safety And Health At Work During Earthworks Review paper Bibliid: 0350-5421, 5–6 (2016) pp. 200–207	200
Prof. Milan TRIFKOVIĆ, Geodet. Eng., Ph. D., Žarko NESTOROVIĆ, Geodet. Eng., M. Sc. and Goran MARINKOVIĆ, Geodet. Eng., Ph. D.: Geodetic Monitoring Of Civil Objects – Possibilities And Practice Review paper Bibliid: 0350-5421, 5–6 (2016) pp. 208–212	208
Ljiljana ALEKSIĆ, Arch. Ph. D.: Aspects Of Modern Habitation In Urban Areas Review paper Bibliid: 0350-5421, 5–6 (2016) pp. 213–219	213
Aleksandar AŠANIN, M. Arch.: Ensemble of Buildings in Bulevar Nemanjina Obala in Titograd. Formal and Aesthetic Properties and Their Cultural and Social Connotations Preliminary report Bibliid: 0350-5421, 5–6 (2016) pp. 220–226	220
Prof. Petar NAMIČEV, Arch. Ph. D.: Creativity of Builder Maksim Krstić from Reka Area, Part of the Activities of Mijaks Group of Builders Professional paper Bibliid: 0350-5421, 5–6 (2016) pp. 227–238	227
Marija STAMENKOVIĆ, Arch.: Determination of Ecological Suitability of Urban Structures Based on Green Urbanism Principles Professional paper Bibliid: 0350-5421, 5–6 (2016) pp. 239–245	239

Izdavanje Časopisa „Izgradnja“ podržavaju

Ministarstvo prosvete,
nauke i tehnološkog razvoja
Republike Srbije,
Beograd, Nemanjina 22-26
www.mpn.gov.rs

Inženjerska komora Srbije
Beograd, Bulevar vojvode Mišića 37
www.ingkomora.rs

Redakcioni odbor:

Predsednik: Dragan Lukić, **Potpredsednik:** Aleksandra Đukić,

Članovi: Đorđe Ladinović, Zlatko Marković, Živojin Prašević,

Petar Santrač, Nebojša Gadžić, Predrag Milošević,

Miodrag Nestorović, Milica Joksić, Jasna Petrić

Glavni i odgovorni urednik:

Branko Bojović

Uređivački odbor:

Mirko Ačić, Vesna Zlatanović-Tomašević, Igor Marić, Snežana
Marinković, Melanija Pavlović, Aleksandar Prokić, Dragoslav Stojić,
Slobodan Čorić, Nenad Šušić

Međunarodni redakcioni odbor:

Prof. dr Mihailo Trifunac, Southern California, Los Angeles, CA, USA;

Prof. dr Vinsent Lee, Southern California, Los Angeles, CA, USA;

Prof. dr Predrag Gavrilović, Makedonija;

Professor Emeritus dr David Lloyd Smith, Imperial College, London,
Velika Britanija;

Prof. dr Lidija Zdravković, Imperial College, London, Velika Britanija;

Prof. dr Svetislav Popović, Arhitektonski fakultet Univerziteta Crne
Gore, Crna Gora;

Prof. dr Miloš Knežević, Građevinski fakultet Univerziteta Crne Gore,
Crna Gora;

Prof. dr Milenko Pržulj, Slovenija;

Prof. dr Branko Cavić, Bocvana

Sekretar Redakcije:

Svetlana Urošević

Marketing:

Slavica Andrijević

Priprema za štampu:

Kvartet V

Izdavač:

Časopis Udruženja inženjera građevinarstva, geotehnike, arhitekture i
urbanista „Izgradnja“,

11000 Beograd, Kneza Miloša 7a/II,

Tel/fax: +381 (0) 11 3243-563

E-mail: izgradnja@sezampro.rs,

tekuci račun: 205-206955-23,

kod Komercijalne banke a.d., Beograd

Štampa:

Anagram studio d.o.o., Zemun

CIP – Katalogizacija u publikaciji

Narodna biblioteka Srbije, Beograd

624+71/72(05)

ISSN 0350-5421 = Izgradnja

COBISS.SR-ID 55831

OBAVEŠTENJE AUTORIMA I SARADNICIMA

Časopis „Izgradnja“ objavljuje naučne i stručne radove i ostale priloge iz oblasti građevinarstva, arhitekture, urbanizma i industrije građevinskog materijala. Radovi se kategorizuju prema sledećim međunarodno priznatim pravilima:

A. NAUČNI I STRUČNI RADOVİ

1. Originalni naučni rad sadrži neobjavljene rezultate izvornih istraživanja; u njemu su naučne informacije tako izložene da se eksperiment može ponoviti i tom prilikom postići opisani rezultati unutar dozvoljenih granica eksperimentalne greške, odnosno sa tačnošću koju navodi autor. Za takav rad mora postojati mogućnost da se ponove autorova opažanja, teoretski izvodi, analize i proračuni i da se zauzmu stavovi i donesu mišljenja o autorovim zaključcima i rezultatima.

2. Prethodno saopštenje je naučni rad koji sadrži jedan ili više naučnih podataka koji zahtevaju hitno objavljivanje; to saopštenje ne mora imati dovoljno pojedinosti koje omogućavaju ponavljanje ili potpunu proveru rezultata. U ovu kategoriju radova razvrstavaju se, ako sadrže naučne doprinose, ili kraće kritike, komentari i beleške o nekom publikovanom radu ili naučnom problemu.

3. Pregledni rad je naučni rad koji sadrži celovit izveštaj o nekom posebnom pitanju ili području a sastavljen je na osnovu publikovanih informacija. koje su za tu priliku sakupljene, analizirane i objašnjene. Autor je dužan da pruži što potpunije podatke o publikovanim radovima koji su bitnije doprineli razvoju određenog pitanja ili područja, odnosno koji bi tom razvoju doprineli da nisu prevedeni ili zanemareni.

4. Stručni rad predstavlja korisne priloge iz područja struke a iznesena zapažanja ne moraju predstavljati stručnu novost u širem smislu: to su korisna i vredna iskustva u primeni poznatih naučnih dostignuća koja doprinose širenju stručnih znanja i njihovom ispravnom korišćenju u praksi graditeljstva.

B. OSTALI PRILOZI

Ostali prilozii obuhvataju prikaze projektnih rešenja, gradilišta, pogona i fabrika, stručne prikaze i osvrtne na pojedine aktuelne teme i pitanja iz oblasti građevinarstva, arhitekture, urbanizma i industrije građevinskog materijala, poglede i mišljenja, napise iz istorije struke i graditeljstva, prikaze knjiga, bibliografske, društveno stručne i komercijalne informacije, naučne i stručne zanimljivosti i dr.

Naučni i stručni rad mora biti originalan, još neobjavljen, i ne sme biti istovremeno ponuđen drugom časopisu. Autor je odgovoran za izneseni sadržaj i mora sam obezbediti eventualno potrebne saglasnosti za objavljivanje nekih podataka, slika ili fotosa koje koristi u radu. Rukopisi radova se recenziraju. Recenzent predlaže kategorizaciju rada a odluku donosi Uredivački odbor časopisa.

Radovi i ostali prilozii mogu imati obim do jednog autorskog tabaka (30.000 slovnih znakova); oni mogu biti duži samo uz saglasnost Uredništva Časopisa. Uredništvo zadržava pravo da, saglasno uredivačkoj politici Časopisa i/ili mišljenju recenzenta, donese odluku o prihvatanju ili neprihvatanju za objavljivanje svakog pojedinog predloženog rada ili priloga.

Za detaljna tehnička uputstva o pripremi rukopisa autori treba da se obrate Redakciji Časopisa. Rukopisi se predaju u dva primerka, sa rezimeom obima do 100 reči. Na kraju rezimea autor treba da navede do šest ključnih reči. Prevod rezimea na engleski jezik obezbeđuje Redakcija Časopisa. Za objavljene radove i priloge rukopisi se ne vraćaju.

Uz naslov rada ili priloga treba napisati puno prezime i ime autora, njegovo stručno i naučno zvanje, naziv ustanove ili preduzeća u kome radi i adresu stana. Autori radovi i priloga dobijaju besplatno jedan primerak Časopisa u kome je rad objavljen.

STVARALAŠTVO NEIMARA MAKSIMA KRSTIĆA IZ REKANSKOG PODRUČJA, DEO DELATNOSTI MIJAČKIH TAJFI

CREATIVITY OF BUILDER MAKSIM KRSTIĆ FROM REKA AREA, PART OF THE ACTIVITIES OF MIJAKS GROUP OF BUILDERS

UDK: 72.071.1 Крстић М.
728.3(497.7)“18/19“
Stručni rad

Prof. dr Petar NAMIČEV dipl. inž. arh

REZIME

Delatnost neimarskih tajfi opisuje način lokalnog i arhaičnog rada na stambenim i crkvenim objektima, gde je postojala hijerarhija, tradicionalni način pojednostavljenog metoda graditeljstva. Pritom su grupe – tajfe organizovane sa glavnim majstorom, nekoliko majstora, kalfi i čiraka, koji su bili dobro organizovani. Od velikog značaja je postojanje određenog plana i nacrt objekata, unutrašnjeg i spoljnog oblikovanja kuća, čime je formiran određen arhitektonski stil. Primenom određenih detalja, ispusta, polukružnih dekoracija, primena određenog mernog antropomorfnog sistema, detalja na fasadi u štuko dekoraciji, tajfa Maksima Krstića predstavlja uspešan primer delovanja neimara na ovom području krajem 19. i početkom 20. veka. Prilikom svoje delatnosti, u zavisnosti od uslova lokacije, primenjivani su običaji oko početka gradnje, pokrivanja kuće i prvog ulaženja u novu kuću. Pritom je unosio određene elemente od aktuelnih arhitektonskih stilova koji su bili primenjivani kod gradskih kuća. Svi ovi navedeni elementi valorizacije stambene kuće iz Rekanskog područja, dela neimara Krstića, mogu da se koriste pri koncipiranju savremenog arhitektonskog izražavanja.

Ključne reči: kuća, neimar, erker, vrata, simetrija, kula, kamen

SUMMARY

The activity of builders groups represents local and archaic mode of operation of residential and church buildings, where there was a hierarchy, a traditional way of simplified method of architecture. Moreover builders groups (tajfi) consisted of Master Chief, a few masters, journeymen and apprentices, who were well organized. Of great importance is the existence of a plan and drawings of the building, interior and exterior styling of the house, thus forming a certain architectural style. The application of certain details, bay windows, decoration, application of certain anthropomorphic measurement system, details of facades in stucco decoration, the group of Maxim Krstić is a successful example of action of builders in this area in the late 19th and early 20th century. During its activity depending on site conditions, they applied customs around the beginning of the building works, covering the house and the first entry in the house. Thus they were applied certain elements of the current architectural styles, applied in a townhouse. The previously mentioned elements of the valuation of the traditional house in Reka area, works of the architect Maksim Krstić can be used during creating contemporary architectural expression.

Key words: house, architect, jetty, door, symmetry, tower, stone

UVOD

Mnogobrojni su neimari – majstori koji su ostavili neizbrisiv trag, preko gradnje isključivo bogatog fonda objekata za stanovanje. Veliki je broj majstora i neimarskih tajfi iz oblasti Rekanskog područja (zapadna Makedonija), od kojih su mnogi ostali neregistrovani, suprotno neprocenjivom doprinosu svakog od njih u stvaranju nesumnjive arhitektonske tradicionalne forme.

Oblast Rekanskog područja poseduje neuobičajeno bogat fond objekata narodnog profanog graditeljstva, u

okviru Balkanskih prostora. Graditeljski potencijal ovog područja pratimo ne u kvantitativnom smislu nabrojavanja što više objekata, nego kao područje koje poseduje arhitektonske primere kuća, sa izvornim, lokalnim, savremenim graditeljskim pristupom u vremenu u kojem su stvarane. Postojanje objekata koji sa sobom nose vrhunska tradicionalna obeležja područja i naroda (odnosno neimara ovog područja) kome pripadaju, predstavlja graditeljsko nasleđe kojim se potvrđuje autohtonost kod stvaranja arhitektonske forme. Objekti, a ujedno i naselja Rekanskog kraja sadrže osobinu povezanosti sa okolnim ambijentom, po svojoj formi naselja, arhitektonske koncepcije objekata, lokaciju otvorenu prema prirodnom ambijentu, ali i dovoljno sakrivenih od nepoželjnih pose-

Adresa autora: Goce Delcev University – Shtip, Faculty of Natural and Technical Science, Architecture and design institute, Štip
E-mail: petar.namicev@ugd.edu.mk

tioca, što doprinosi formiranju specifičnog i jedinstvenog oblika planinskog naselja. Prateći razvojni put objekata za stanovanje uočavamo sve činioce koji bitno utiču na formiranje objekata, zatvorenog tipa. Ali koji u sebi sadrže i jedan retko nemiran i kreativan graditeljski duh prilagođen stvarnim potrebama. Spoljni oblik objekata i unutrašnje prostorno rešenje stvaraju formu objekata, čvrste gradnje, sa lako izbalansovanom formom i odnos prema okolini.

Graditeljsko nasleđe ovog obima prikazuje postojanje velikog broja majstora koji su radeći individualno ili organizovani u tajfama, delovali u povoljnom periodu, što je omogućilo prikazivanje i upotrebu svojih zanata. Tradicija je u razvoju objekata odigrala značajnu ulogu, odnosno izgradnja kuće je bazirana na metodu prethodnog iskustva od već postojećih objekata, sa minimalnim modifikacijama i praktičnim promenama.

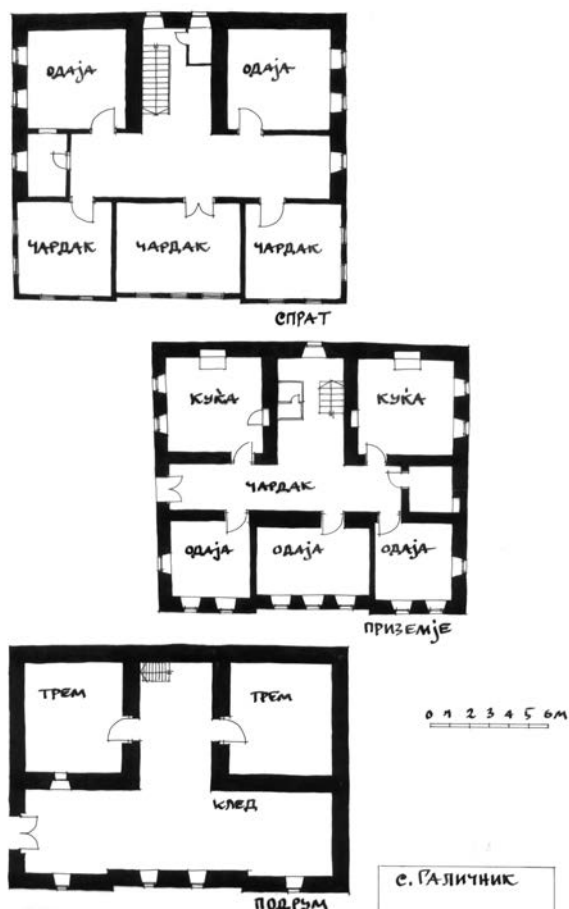
Debarsko –rekanska škola, ustvari razvijena delatnost neimara ovog regiona, omogućila je stvaranja veleške, kruševske i još puno škola i uticaja i u drugim susednim zemljama. Tajni jezik je bio upotrebljavan kao stručna terminologija pri upotrebi majstorskih alata, arhitektonskih elemenata u sastavu graditeljske tradicije Balkana, čime su se formirale velike sličnosti kod upotrebe termina kod više tajnih graditeljskih jezika.

Kod tipa – kule u Rekanskom području, objekata koji su zaslužili tretman visoko valorizovanih građevina, primenjen je metod prethodno pripremljenog nacrtu, kao plan za predstojeći neimarski posao, u sklopu postojećih neimarskih metoda u vremenu u kome su građeni. Sa ovim tempom evolucije graditeljskog metoda, gde potreba posedovanja skloništa, što predstavlja suštinu graditeljstva, menja ulogu pristupa, čime preovlađuje namera ka oblikovanju stilskim izrazom. Tip kuće -kule koja služi kao objekat za stanovanje, sjedinjuje i zadovoljava sve potrebe za posedovanjem najvećeg objekta sa primenjenom dekoracijom, prostornim sadržajem, odbrambenom funkcijom, rezultat je ekonomske moći promene načina života kao i društvenog statusa. Seoska arhitektura kao kreacija

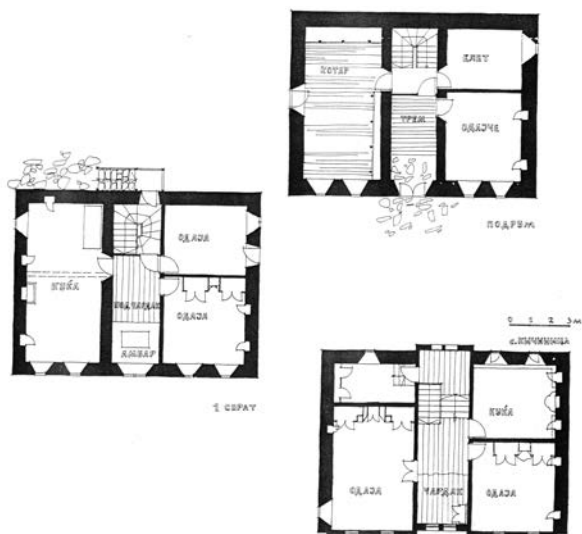
neimara, predstavlja potvrdu njene prilagodljivosti prema merama čoveka i njegovim potrebama, formirano čisto narodno stvaralaštvo sa lokalnim obeležjem, izražavajući čista narodna shvatanja i seoski duh kreiran za rešavanje arhitektonsko-prostornih problema (slike 1-7).

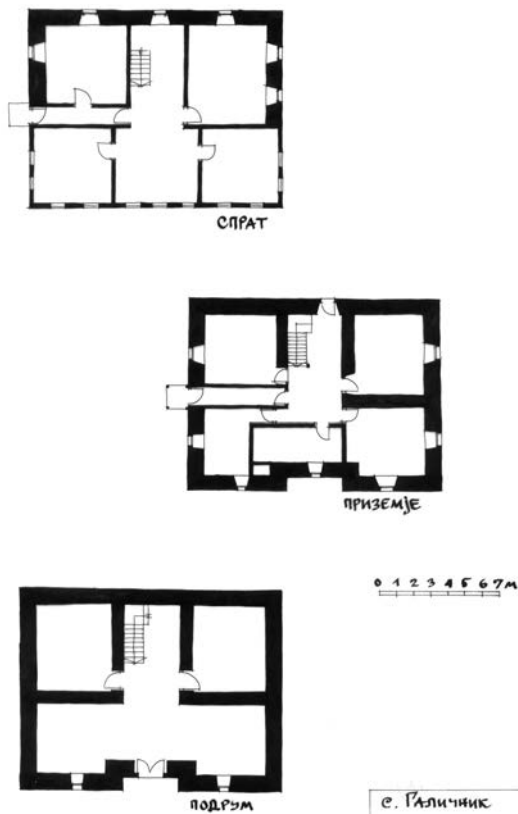
Plan kuće u tri nivoa, sa balkonom, s. Krakornica, Reka

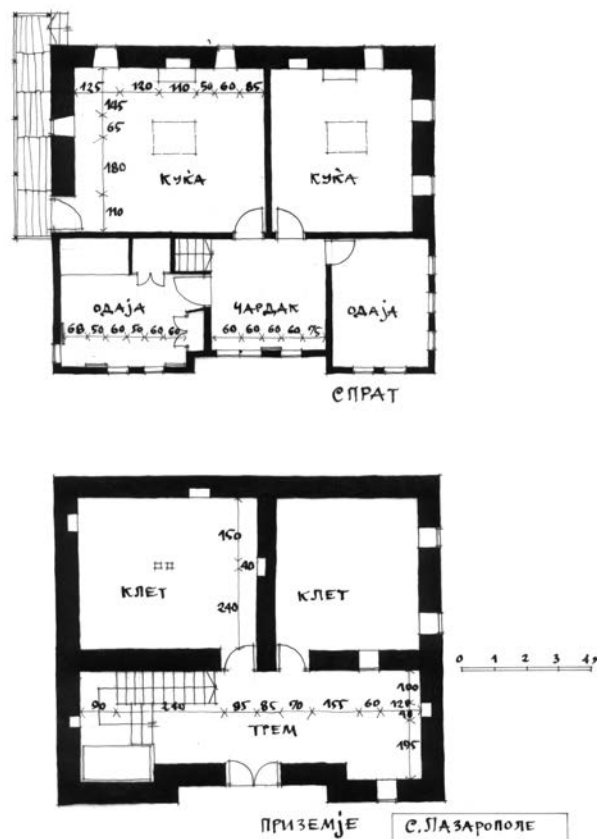
Plan kuće u tri nivoa, zatvorenog tipa s. Galičnik, Reka

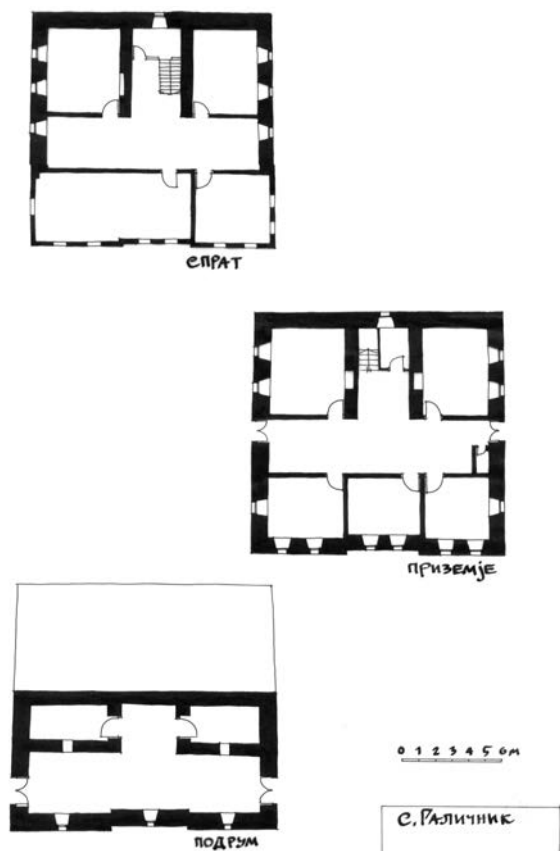
Plan kuće na tri nivoa, s. Kičinica, Reka

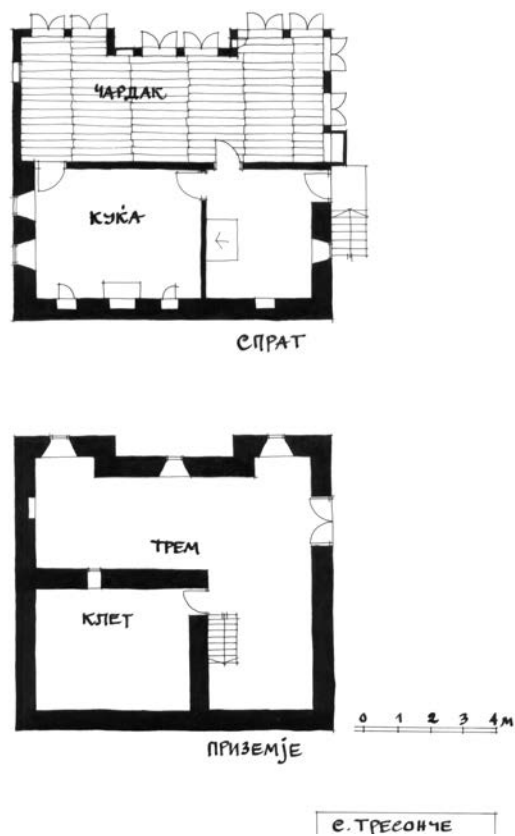
Plan kuće u tri nivoa, zatvorenog tipa s.Galičnik, Reka

Plan kuće u dva nivoa, s.Lazaropolje, Reka

Plan kuće –kula,u dva nivoa, s.Galičnik, Reka

Plan kuće u dva nivoa, s.Tresonce, Reka

BIOGRAFSKI PODACI

Iz višegodišnjih stručno terenskih istraživanja ove oblasti, sagledan je neprocenjiv doprinos više puta spomenutog, nadaleko poznatog majstora Maksima Krstića–Maksa poteklom iz sela Trebište (Donja Reka) sa svojom tajfom. Njegova graditeljska delatnost ostvaruje najveću aktivnost pri kraju 19. i u prvim decenijama 20. veka. On je ostao u sećanju kao poštovani predvodnik svoje tajfe koja je brojala 20 članova, od kojih su 5-6 bili majstori, kalfi, čiraka različitih specijalnosti.

Graditeljski opus ovog majstora, kao i jačina arhitektonskog izraza, navode na šire upoznavanje ličnosti i prilika u kojim se razvijao ovaj graditelj. Iako je danas ostao veoma mali broj objekata, rad ovog majstora kao proizvod njegove stvaralačke aktivnosti, ipak se jakim argumentima može oslikati osnova arhitektonske misli i dela majstora Maksa iz Trebište.

Biografski podaci ukazuju da je Maksim Krstić rođen 1862. godine (prema godini upisanoj na njegovom nadgrobnom spomeniku, koji se nalazi na groblju u selu Trebištu) u graditeljskoj porodici. Dve generacije pre Maksa, prema nalazima, bavila se graditeljskim zanatom. Prema istraživanjima u porodici ustanovilo se da je Maksim još kao momak odlazio na pečalbu u Grčku sa tajfom svog oca, u kojoj rade i njegova braća (zajedno sa svojim bratom Donetom uči zidarski zanat, sa kojim će zajedno raditi u tajfi svog oca). U ovom periodu radi u Grčkoj oko 4 do 5 godina (u periodu 1880-1882. radi u Odesi, a posle toga sa tajfom majstora Damjana ide u Grčku), posle čega se vraća u Reku (područje) i počinje da radi u okolnim seoskim naseljima. Svoju tajfu formira u periodu između 1885-1890. godine, u kojoj radi više graditelja iz sela Trebište. Glavni pomoćnik majstora Maksa bio je majstor Pecanoski Tase iz njegovog sela sa svojom braćom (Jovan, Visa, Veljan i Joca) koji se pridružuju tajfi oko 1895. godine, kada tajfa dostiže svoj najveći uspon svog razvitka. Majstor Pecanoski Tase radio je kao graditelj u Grčkoj, najverovatnije u periodu posle smrti majstora Maksa (1932. g.) do 1959. godine. Danas još postoji graditeljska grupa njegove porodice.

Tajfa majstora Makse sastojala se od 10 – 20 članova, gde se kao stalni član spominje i graditelj Selejman Deari iz Trebišta, koji se spominje da je radio na kući u selu Duf, koji je kasnije formirao svoju tajfu, sa kojom je išao na pečalbu u Grčku i Bugarsku. Ovoj tajfi se kasnije, posle Balkanskih ratova pridružio i sin Zekir (rođen 1907. god.). U pojedinim periodima u tajfi se spominju i majstori Isak, Milko i Rafe (oko 28 godina radili su zajedno) koji su bili uključeni u rad povremeno, pošto su radili na pečalbi. Razvojna linija tajfe Maksima Krstića dostiže do kasnih dvadesetih godina 20. veka, kada pri intenzivnijem radu tajfe pomažu i njegova četiri sina (Prodrumos, Vangel, Angelka i Sandra). Sandre je radio do osamdesetih godina ovog veka kao rezbar, izrađujući ikonostase u crkvama tetovskog i gostivarskog kraja. Objekti koji su realizovani kao zajednički rad Maksa i sinova još nisu dovoljno istraženi, a uglavnom po sakupljenim podacima (prema majstoru Sandetu), rad se odvijao na izgradnji nekoliko crkvi.

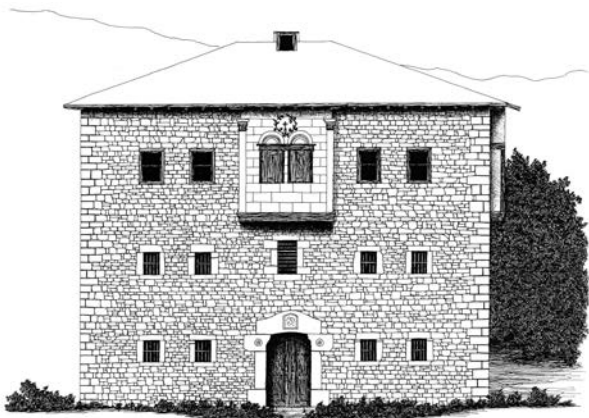
Sinovi Maksima Krstića su radili i rezbarske poslove, ali isključivo u zimskom periodu. Makso je sa svojom tajfom radio u Plovdivu (Bugarskoj) na izgradnju crkava. Početkom 20. veka sa sinovima radi na izgradnji više crkava – Sv. Kirila u Tetovu (vladičanske stolice), Sv. Sava u Gostivaru (1927. god.), Cr. Sv. Bogorodice – s. Rostuše, Cr. Sv. Gjorgjija – s. Debrešte, džamija u Kičevu. Tajfa je radila i ikonostase (uglavnom su radili njegovi sinovi) u Janištu, Rateju, Blacu, Famištu (Tetovskom kraju), u Srbinovu – manastir Sv. Simeon. Izgradili su školu u Vrutoku. Majstor Maksim Krstić je radio u poznatoj tajfi Majstora Petra Filipovskog – Garka iz Osoja.

Potreban period za izgradnju jednog objekta iz sela Brodeca, Krakornice, Galičnika, Volkovija, Tresonče, Kičinice, čija arhitektonska koncepcija i dekorativna obrada, navode na postojanje već izrađenog prepoznatljivog graditeljskog jezika tajfe majstora Maksa Krstića, iznosio je šest meseci. Iz osnovnog opredeljenja majstora Maksa, čija je specijalnost bila kameno-obradivačka delatnost, proizišla je i osnovna koncepcija objekata, građevnih od strane njegove tajfe. Za svaki objekat ponaosob, unapred je bio pripremljen detaljno obrađen plan objekta, sa detaljima po kojima su se rukovodili ostali majstori u tajfi. Ceo proces izgradnje, bio je unapred obrađen u fazama i pripremljen od strane glavnog majstora. Majstori su, najpre, odabirali najpovoljniju lokaciju za postavljanje samog objekta, (*sami su odabirali*), sekli i dimenzionirali glavne grede. Po pričanju se spominje da su tajfe sa sobom nosile i dvadesetak ovaca iz sopstvenog stada, kako bi mogli da se prehrane dok je trajala gradnja objekta. Plaćanje se izvršavalo na osnovu prethodnog dogovora između glavnog majstora i domaćina – naručioca. Za jedan od objekata izrađenog od strane tajfe majstora Maksa u selu Brodec, za rad jednog majstora, nadnica za jedan dan je iznosila jednu liru, u stvari za postavljanje svakog obrađenog kamena na uglovima čone fasade, koji su kao detalji imali najveći uticaj pri formiranju fasadne kompozicije.

ARHITEKTONSKE KARAKTERISTIKE

Objekti koji su izgrađeni od strane tajfe majstora Makse sadrže slične prepoznatljive koncepcijske karakteristike u unutrašnjoj prostornoj postavljenosti, enterijerne obrade sa prepoznatljivom ornamentikom, ponavljanje fasadne kompozicije elemenata i zajedničke konstruktivne povezanosti. Unutrašnja prostorna organizacija objekata odlikuje se primenom stroge simetričnosti, postavljanjem centralnog zatvorenog čardaka sa stranično postavljenim prostorijama – *odajama*. Ova stroga simetričnost poštuje se i primenjuje u svim nivoima, kod većine naznačenih objekata od strane autora, a ista se na neki način reflektuje i nedvosmisleno je povezana sa rasporedom otvora fasadne kompozicije (slike 8-14).

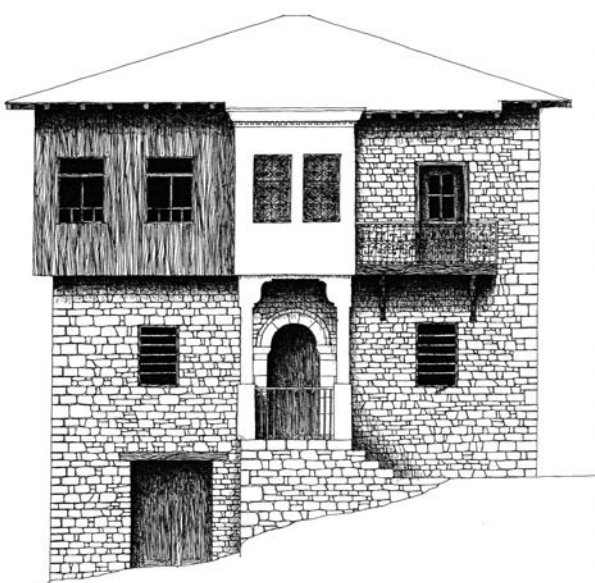
Povezanost ovih objekata potvrđuje se sa centralnom postavljenom zasvedenom lučnom formom koja se postavlja središnom linijom čone fasade i predstavlja karakterističan detalj ove grupe objekata, preko koje se nadgrađuje cela kompozicija rasporeda ostalih fasadnih elemenata. Otvori prozorskih elemenata, porti i erkernih

Fasada kuće sa dekorativnim erkerima, s.Brodec Reka

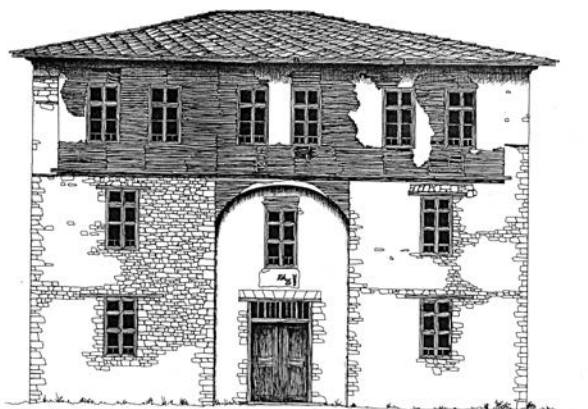
Fasada kuće sa erkernim ispustom, s.Bituše, Reka

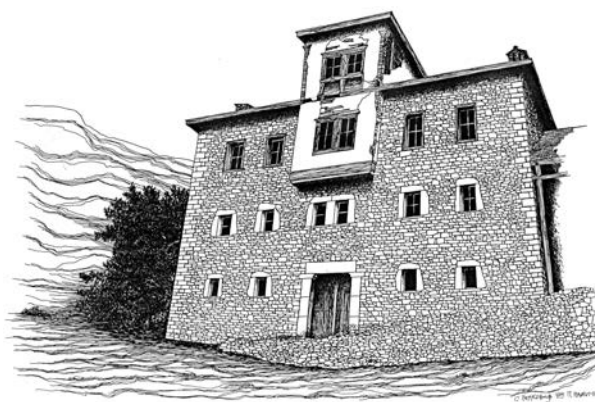
Fasada kuće sa dekoracijom, s.Bituše, Reka

Perspektivni izgled kuće -kula, s.Galičnik, Reka

Fasada sa lukom na prednjoj fasadi, s.Lazaropolje, Reka

Kuća kula na četiri nivoa, s.Volkovija, Reka

Izgled kuće sa balkonom, s. Krakornica, Reka

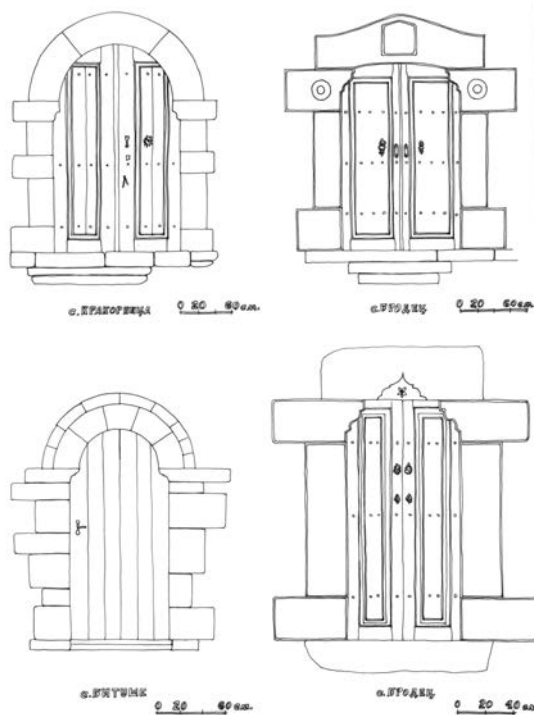
ispusta postavljaju se u određenom ritmu (po jedan dva ili tri) sa ponavljanjem unificirane mreže kod jednog istog objekta. Isključiva kreativnost je prikazana kod dekorativne obrade erkernih ispusta nadvratnika, sa jasnom konstruktivnom harmonijom sastavnih delova, što je karakteristika objekata ovog majstora.

Kod većine objekata primenjen je sistem poštovanja jednakosti tretmana, kako spoljnog izgleda, tako i enterijerne opremljenosti unutrašnjeg prostora, sa primenom dekorativnih formi, zoomorfnih i geometrijskih stilizovanih detalja, koji daju posebnu vrednost objektu (slike 15-16).

Izgled kuće u tri nivoa sa lukom na prednjoj fasadi, s. Tresonče, Reka

Od desetak sačuvanih objekata koji su odoleli vremenu i ostali do danas, kao rezultat graditeljske delatnosti majstora Makse Krstića, moguće je ustanoviti da njegov najplodniji period predstavlja period između 1895 – 1926. godine. U ovom periodu možemo da pratimo punu zrelost i čistoću graditeljske misli ovog majstora, prefinjeni ukus za stilizaciju rustičnih nasleđenih poruka

Izgled ulaznih vrata sa dekorativnom obradom, Reka

tradicije i spontani prenos formi i tipova iz zemalja gde su radili. Prvenstveno treba istaći karakter načina formiranja arhitektonske slike objekata, dela ovog graditelja, umetanje graditeljskog pečata, koje predstavlja odliku svih njegovih objekata koje on gradi, formirajući lokalni stil gradnje. Prepoznatljivost majstorske ruke ovog graditelja uočljiva je u određenim detaljima, koji su teško приметljivi na prvi pogled (slike 17-18).

Visoka profesionalnost pri izgradnji objekata, dovela je do perfekcije građevinskih i konstruktivnih elemenata objekata, tako da se ruka majstora prepoznaje i u jednostavnom ređanju kamenih zidnih površina. Visoki zanatski nivo majstora Makse prikazan je i u njegovom interesu za rezbarsku veštinu, kao i primenu slikarskog zanata, koji nadopunjuje stvaralačku ličnost graditelja.

Detalj štuko dekoracije sa erkera kuće, s. Krakornica, Reka

Detalj štuko dekoracije sa erkera kuće, s. Brodec, Reka

Sve ove kvalitete koje poseduje stvaralaštvo poznatog majstora, kao i smisao za organizaciju poslova, stvorili su uslove za plodni i kontinuirani rad ovog velikog majstora graditeljskog zanata na području Makedonije i Balkana.

Konstruktivna postavljenost, izbor i način primene jedinstvenog pristupa osnovnim građevinskim materijalima (kamen, drvo i zemlja), čista izdiferenciranost arhitektonskog pristupa, sa osećajem za kreativnost primenjenog zanata su zajednički elementi koji navode na određene zaključke oko povezanosti već spomenutih objekata. Od dosad evidentiranih i za nas poznatih objekata građenih rukom majstora Makse, mogu da se prate dve razvojne faze, u arhitektonskom smislu.

U prvu grupu spadaju objekti koji su u celini dosledni tradicionalnom načinu izgradnje, oblikovanju detalja, fasada i opremi entrijera. Takvi su objekti za stanovanje u Krakornici (građena 1897. god.), kuća vlasništvo Kiproske Efrosije u Krakornici (izgrađena 1895. godine), Konaci Gari Pase u Krakornici (danas su potpuno porušeni), koji su prema nekim podacima najverojatnije podignuti oko 1895-1897. godine, kuća u Galičniku, kuća Antonievova u Brodecu (izgrađena 1905. god.), kuća Metodija Manojlovskog u Kičnici (izgrađena 1906-1909. godine).

Već u periodu oko 1903. godine, protomajstor Maksim počinje da ubacuje u osnovnu arhitektonsku koncepciju objekata koje gradi i primenjuje, klasicističke elemente kod estetske obrade fasada. Tako kod objekta građenog 1903. godine, za familiju Miloševskih u selu Bituse, pojavljuje se pomeranje od uobičajenih sistema formiranja glavne fasade, kao i modeliranje pojedinih elemenata nameštaja, koji nose sa sobom jaki uticaj klasicizma u pojedinim detaljima.

Sledeći objekat izgrađen u ovom periodu sa nešto skromnijim materijalnim mogućnostima imaju istu arhitektonsku koncepciju. Ipak treba naglasiti da je postojanje ovih objekata (takozvanih -bratskih objekata), formiralo jednu urbanu celinu sa organiziranim prostorom ispred njih u obliku pjacete i česme u sastavu kompleksa. Kod

objekta u Volkoviji majstor Maksa je izgradio u istom duhu, objekat koji dobija formu smelih arhitektonskih elemenata, za razliku od prethodnih u smislu odstupanja od tradicionalnih normi kod formiranja prostora i fasade.

Oko 1914. godine tajfa gradi kuću gazde Uroša Matevskog u selu Brodec. Ovoj objekt predstavlja jedan od najraskošnijih i najreprezentativnijih objekata graditeljskog opusa majstora Makse, gde su vešto ukomponovane nove ideje tradicionalne šeme arhitektonske kompozicije. Pretpostavlja se da je u istom period od strane istog protomajstora izgrađena i zvonara cr.Sv.Nikole u selu Brodec, koju je finansirao gazda Uroš Matevski. Kod oba spomenuta objekta sadržani su isti stilski elementi.

U kontekstu nabiranja objekata ovog majstora, trebalo bi pomenuti i pretpostavku oko jednog objekata koji po nekim elementima pokazuje mogućnost da ju je gradio isti majstor Maksim Krstić. To je objekat za stanovanje u selu Beličici čiji je vlasnik familija Matevskih, ali promene koje su nastale na pojedinim delovima fasade, tako da su karakteristični delovi i prepoznatljivost graditeljstva tajfe izgubljeni, jedino u pogledu prostorne organizacije unutrašnjosti imamo pojedinih sličnosti.

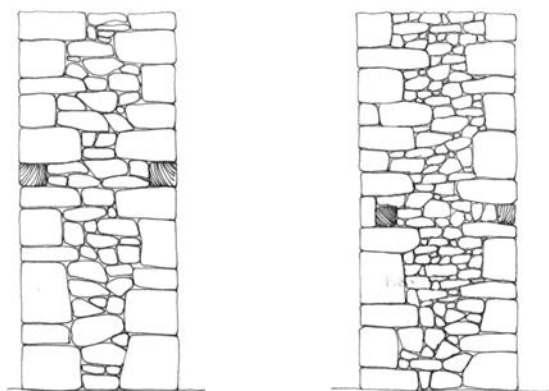
Analiza prikupljenog materijala omogućila je izvlačenje osnovnih karakterističnih crta arhitektonske misli protomajstora Maksa Krstića. Formiranje osnovne funkcionalne šeme nasleđeno je iz debarske gradske kuće, modifikovane i obogaćene za potrebe sela. Skoro u svakom primeru bez izuzetka primenjena je osnova sa centralno postavljenim čardakom, u čijem sastavu su postavljene vertikalne komunikacije na zadnjem delu osnove (najčešće na severnoj strani objekta, kako bi se racionalno iskoristio preostali prostor kao prostor za stanovanje), dok su sa leve i desne strane postavljene po dve prostorije. Ova osnovna šema je primenjena u prizemlju i na spratovima, jedina razlika je u obradi entrijera i prezetaciji prostorija.

U prizemlju i po pravilu na južnoj strani (ili u zavisnosti od konfiguracije terena) postavljena je ulazna kapija sa velikim dvokrilnim vratima (velikih dimenzija), dok se na severnoj strani otvara još jedan ulaz- pomoćni, zbog praktičnih razloga i mogućnosti bega (u nesigurnim vremenima). Prizemlje se koristi za ekonomske prostorije, na severnoj strani, dok se prostorije za čuvanje stoke nalaze na južnoj strani. Na spratovima prostorije na južnoj strani su po funkciji i pravilu reprezentativnog karaktera, obrađeni sa drvenim tavanicama ili u štuko tehnicu, kao i obrađene musandre i kamare u konstrukciji zida. U jednoj od prostorija koje su postavljene na severnoj strani nalazi se ognjište, odnosno tu je organizovana prostorija – kuća (u funkciji, pripreme hrane sa ognjištem).

Po spratnoj visini, objekti su najčešće sa prizemljem i dva sprata, gde se na drugom nivou skoro bez isključka na južnoj strani površine čardaka organizuje zaseban prostor za sedenje – *minsofa*. U zavisnosti od materijalnih mogućnosti naručioca, veća je bila zastupljenost materijala kod obrade entrijera, kao i izbor primenjenog materijala.

Graditeljska primena kamena je tradicija graditeljstva ovog kraja, nametnuta prilagođavanjem klimatskim

uslovima kraja. Tako i svi objekti koje je gradio majstor Maksa su izgrađeni u kamenu sa primenom drveta jedino u najvišem nivou i to u pojedinim slučajevima. Veština i osećaj za obradu kamena doveli su do savršenstva konstruktivni sastav kamene površine, kod objekata izgrađenih od strane tajfe protomajstora Maksa Krstića. Njegova se tehnika građenja, nadaleko poznata, da kod gradnje kamenog zida, horizontalne grede–*kušake*, uklopi u zidnu masu kao nevidljive, ili u drugom slučaju, da pri postavljanju tavanice, ostavi nevidljive metalne šajke, kao što je tražio poznati Gari paša iz sela Krakornice (slika 19). Velika potvrda majstorstva ovog protomajstora pri

Presek kroz kameni zid sa drvenim serklažima -kušacima, Reka

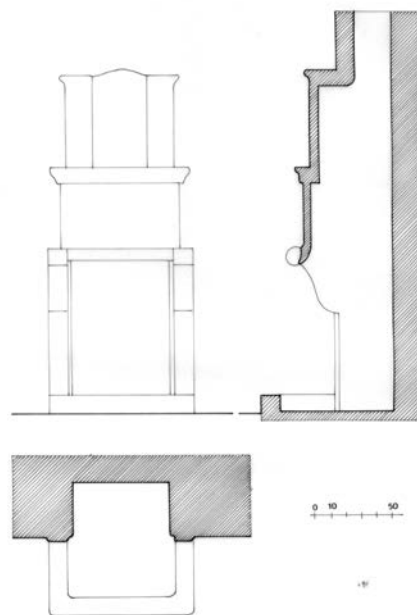
oblikom građenja kamenih blokovima, prikazana je kod izvođenja lukova kao elementa prednje fasade, kod više objekata od strane ove tajfe. Ljubav prema kamenu odvela je majstora Maksu u tajne klesarskog zanata što potvrđuje prisutnost ponekog fino isklesanog ornamenta na svakom njegovom objektu. Tako na bratskim kućama porodice Manojlovi iz Kičinice iznad ulaznih vrata na ključnom kamenu je uklesan natpis koji glasi – *Bog snami*. Na kuću gazde Uroša u Brodci iznad ulaznih vrata isklesani su kameni geometrijski elementi. U selu Krakornica u kući Lazara Kiproskog, koja je izgrađena od strane majstora Makse, a danas se nalazi u ruševinama, iznad ulaznih vrata na prednjoj fasadi nalazio se portret protomajstora izrađen u obliku torza. Po kazivanju seljaka portret se još uvek nalazi zatrpan u ruševinama ulaznih vrata.

I pored toga što je osnovna koncepcija formiranja prostora svih objekata majstora Maksa ista, ipak to nije uzrokovalo unificiranje opšte arhitektonske forme. U tome se sastoji i vrednost graditeljske delatnosti protomajstora. Njegova veličina se sastoji u tome što je istraživao u formama i materijalu, unoseći uvek nove ideje i znanja. Zbog toga u određenom vremenskom periodu počinje da primenjuje sve više elemenata klasicizma u oblikovanju fasada, preko primene štuko dekoracije, stilizovanih pilastera i kapitela, primena folklornih motiva u dekoraciji i sl.

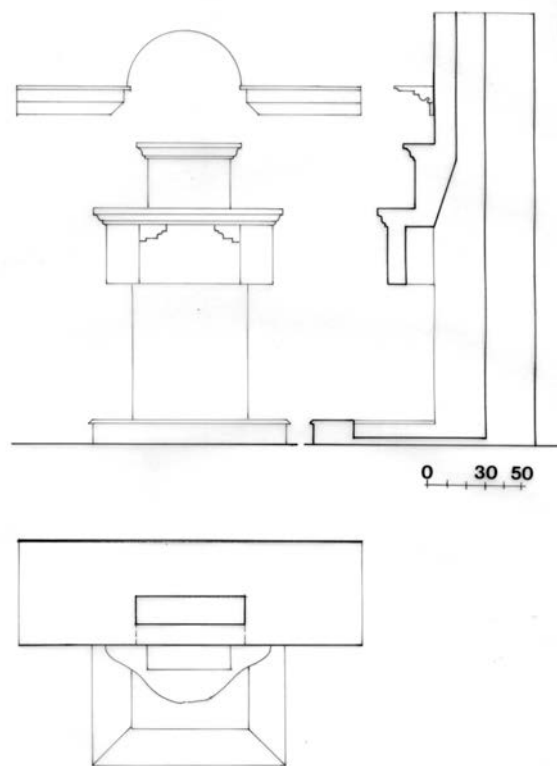
UNUTRAŠNJA DEKORACIJA KUĆA

Kad govorimo o unutrašnjem uređenju objekata koje gradi, može se reći da ni u jednom momentu ne zaostaje u inventivnosti arhitektonskog oblikovanja fasada.

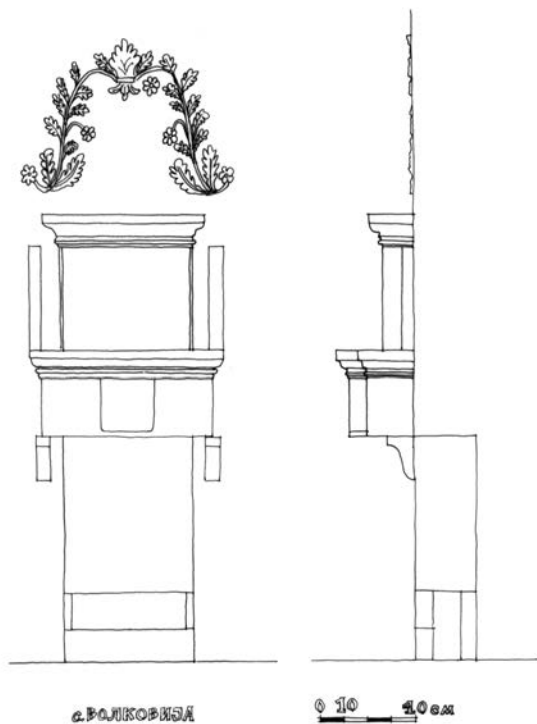
Poseban interes protomajstor je pokazao prema rezbarskoj veštini, koju je pokušao da primenjuje u više prilika i sa kvalitetom pri izradi nepokretnog inventara prostori-ja. Tako da je u ovom pogledu majstor Makso uspeo da ostavi svoj lični pečat na kućama koje je projektovao i izgradio. Na ovaj način on je ostavio svoj potpis u izradi

Detalj ognjišta iz odaje , s. Brodec, Reka

Detalj ognjišta iz gostinske odaje, s. Brodec, Reka

Ognjiste za zoomorfnom dekoracijom iznad kape ognjišta, s.Volkovija, Reka

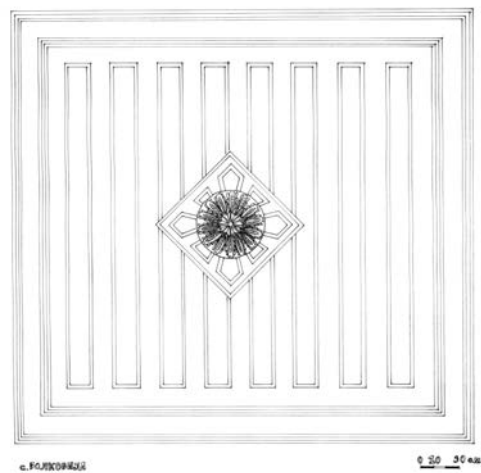
specifičnog nazubljenog ruba na iznad nadvratnika, *ka-marama* kod musandre i tavanicama. Kod musandri on upotrebljava isti tip porculanskih držača za otvaranje, ornamentisanih sa različitim folklornim motivima (najverovatnije uvezenih iz Grčke), upotrebu istih rukohvata i sistema brava musandri u različitim varijantama (slike 20–22). U entrijeru iznad srednje kamarice u centralnom delu musandre, uobičajeno se postavlja ispisana u duborezu godina završetka objekta, dok se u centralnom polukružnom prostoru musandre postavlja ogledalo, koje je po kazivanju domaćina, predstavljalo poklon protomajstora za domaćina kuće. Ram ogledala je izrađivao uvek protomajstor i on je po pravilu pravougaonog oblika sa raznovrsnom rezbanom obradom. Kase vrata na spratovima, izrađivao je od jednog komada, bez ugaonih spojeva, obogaćeni geometrijskom dekoracijom. Spoljni prozori su izvedeni u sistemu klizanja po vertikali, pomoću drvenih šina na bočnoj strani rama. Kod konstruktivnog rešenja prozorskog elementa primenjen je neuobičajen sistem klizanja, gornjeg krila u središnjem delu zida.

Kod svih primera objekata, prozorski otvori u prizemlju i na prvom spratu, na prednjoj glavnoj fasadi (južnoj strani), su manjih dimenzija i uvek završavaju lukom, od jednog parčeta obrađenog kamena. Broj i ritam prozora je uvek strogo određen sa po jednim ili dva prozora sa strane u strogoj simetriji prema ulaznim vratima na sredini.

Tavanice su izvedene najčešće na dva načina, drvene tavanice sa rozetama u rezbi, postavljene na sredini, u vidu stilizovanog sunca kod hrišćanskih kuća i tavanica

Drvena tavanica iz odaje za rozetom u sredini, s.Brodec, Reka

Drvena tavanica sa rozetom u sredini, s.Volkovija, Reka

Detalj tavanice sa štuko dekoracijom, s.Volkovija, Reka

u štuko tehnici sa floralnim elementima kod dekoracije. Kod stambenog objekta u selu Krakornici primenjena je bojena dekoracija sa posebnom veštinom izraza i prefinjenog ukusa. Obrada ognjišta isto tako zaslužuje posebnu pažnju i po kvalitetu i po konstruktivnom rešenju, uklapa se u opštu i stilsku sliku enterijera. Izvedena je na jednom od bočnih zidova sa floralnim motivima, izvedenim u štuko tehnici iznad zidnog otvora (slike 23-25).

Opšti pregled prepoznatljivih objekata protomajstora Maksa Krstića odaje sliku zrelog, oformljenog i talentovanog graditelja. Podaci njegove delatnosti prikazuju da je on sa svojom tajfom veoma retko išao na rad u tuđini (samo je u najkriznijim godinama išao u Bugarsku ili Grčku).

OBİČAJI PRI GRAĐENJU

Kod gradnje objekata u Rekanskom području negovani su tradicionalni običaji, oko prinošenja žrtve i poštovanja običaja pri građenju, a sve to u prilog uspešnoj gradnji i korišćenju kuće. Najpre se odabere povoljna lokacija u odnosu na konfiguraciju terena, postavljenost u odnosu na strukturu rasporeda susednih objekata i u celom naselju, u odnosu na lokaciju stare kuće, ako postoji u blizini, a pripada istoj familiji. Gradnjom se počinje najčešće u prolećnom periodu godine. Rad oko kopanja temelja započinje u ponedeljak, nedelju ili u četvrtak prema petku, kada je mlad mesec. Glavni majstor prinosi žrtvu (jagnje) na uglu kuće, na suprotnoj strani od sunca, kada se prilaže krv, a ponekad i glava, sa svetom vodom, bosiljkom ispod kamena, uljem i novčićem ili kod imućnijih i nešto više. Kasnije dolazi pop koji osveštanom vodom poprskava temelje za zdravlje domaćina i za dug život kuće. Priprema se ručak za majstore i za sve koji pomažu pri izgradnji kuće. Pri sečenju drveta za izgradnju kuće potrebno je da se vidi mesečina. Pri postavljanju čatije, postavlja se drveni krst sa cvećem ili bosiljkom, tada se nose pokloni, a za to vreme glavni majstor iskazuje rečima blagoslov za zdravlje familije.

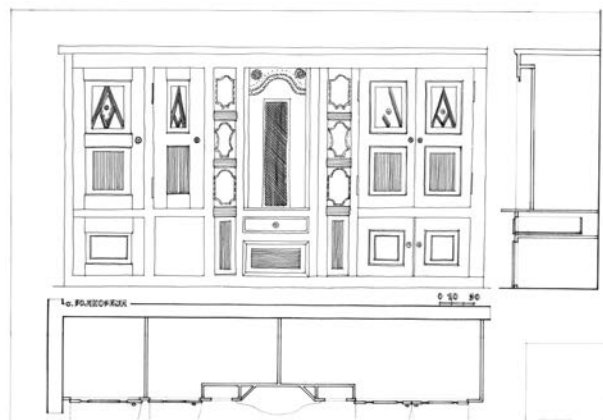
Značajan momenat predstavlja i useljenje u kuću, najčešće pred zoru, sa punom mesečinom u ponedeljak ili nedelju. Sa sobom nose pogaču, pšenicu, a u kuću se stavljaju grane od vrbe (zbog oplodjenja kuće), a ponegde

Detalj musandre iz odaje, s.Brodec, Reka

se pridržavaju reda da u kuću prvo uđe muško dete ili u drugom slučaju prvo ulazi neka životinja i unose sud sa vodom. Pri činu ulaženja baca se para (nosi se sveta voda i ulje), dok se na jednom uglu stavlja cimjar (parce crepa) i belog luka protiv uroka. Kada ulazi domaćin prvi put u kuću na svakom stepeniku stavlja po jednu liru, dok majstori idu za njim i skupljaju pare (u s.Brodecu).

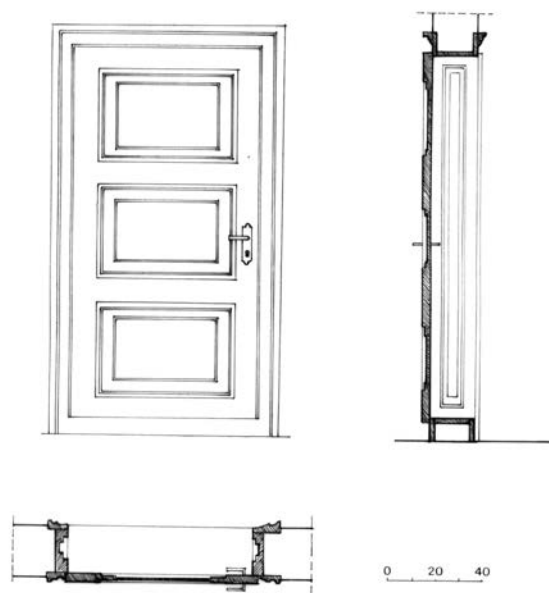
Pri gradnju objekata u Rekanskom području praktikuje se izgradnja posebne prostorije gde se čuvaju ikona i kandilo (s.Kičinici). Pri ulasku u kuću, pop osvećuje kuću i sve prostorije, a isto veće pozivaju se gosti na večeru. Ovi običaji oko gradnje i ulaženja u kuću kao tradicionalni zadržali su se i danas samo u izmenjenoj formi (slike 26-27).

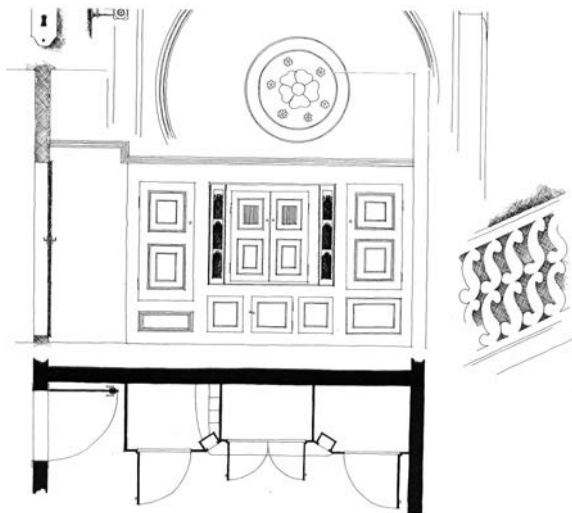
Detalj musandre za urasnim otvorima, s.Volkovija

ZAKLJUČAK

Stvaralaštvo protomajstora Maksa Krstića sadrži vrednosti arhitektonske stambene forme koja se definisala krajem 19. i početkom 20. veka. Iako ovaj period predstavlja veoma ispunjen graditeljskim aktivnostima

Unutrašnja vrata, s.Brodec, Reka

Detalji unutrašnje dekoracije kuće, s. Krakornica, Reka

na celom Balkanu, u Rekanskom području stvorili su se zreli uslovi za pojavu skladne, praktične i kasnije, posle terenskih istraživanja, i u velikoj meri dokazane teoretske zrelosti njenog stvaraoca. Valorizacija ovog stambenog nasleđa nije u pravom smislu dobilo svoje mesto u okviru zaštite određenih spomenika najveće kategorije od nacionalnog značaja. Tome je doprinelo i nepostojanje verodostojnih podataka i sačuvanih dokumenata oko izgradnje i metodologije izrade plana. Ali ipak na osnovu intervjua sa stanovnicima, koji su zapamtili određene detalje i sačuvali kuće (spomenike) u dobrom stanju, možemo rekonstruisati način neimarskog rada (slike 28–29).

Preko istraživanja njegovog rada, odnosno potvrđenih autorskih objekata, možemo povezati nekoliko uticajnih formi, odakle proizilazi ovako složeni concept. Osnovna forma kamene kuće – *kula* rasprostranjena je u velikoj meri na području zapadne Albanije, Kosova i severnoj Grčkoj. Primeri iz Albanije iako koriste određene elemente spoljne obrade (erker, prozor sa malim dimenzijama, masivni zid, zgrada u visini) ipak nema elemente stilske obrade kuće iz Rekanskog područja. Kosovska kula je više orijentisana ka odbrani, a manje ka estetskom oblikovanju. Kod stanova u obliku kula u severnoj Grčkoj primenjeni su elementi koji nose karakter srednjovekovnih tvrđava i antičkom graditeljskom nasleđu kod estetiziranja pojedinih detalja. U svakom od pomenutih primera dominira određen concept koji je prilagođen socijalnim i ekonomskim uslovima okoline. Neimar Krstić je dobro poznao, iz iskustva, određene prednosti ovih modela iz neposrednog susedstva, i uspešno je transformisao svaki elemenat na način koji je njemu svojstven. Pojedini elementi kao timpanon, primenio je iz gradskih kuća iz istog perioda (Kruševo, Bitolj), erkere kao standardni arhitektonski elemenat primenio je sa minimalnim ispustom, a dao mu više stilski izraz i obezbedio podelu i kontrast na fasadi. Iako balkon nije karakterističan za planinski region, on ga je primenio u svojstvu dekoracije fasada. Primenio je dodatnu dekoraciju, sa geometrijskim

Izgled prednje fasade kuće u s. Bituše, Reka

i cvetnim motivima na belu podlogu erkernih fasada, gde je postignut kontrast na dominantnim kamenim zidovima. Svim ovim intervencijama i osmišljenim postupcima inventivnog projektanskog rada, neimar Krstić, je u svom vremenu predstavljao renesansnog zanatliju i arhitektu, sa visokim umetničkim kvalitetima (slika 30).

Neimar Maksim Krstić je na određen način spojio tradicionalno iskustvo izgradnje na ovom području, sa praktičnim graditeljskim postupkom, prilagodivši se mentalnom sklopu stanovništva i potrebama određenih pojedinaca i familija. Njegovo stvaralaštvo sadrži određene vrednosti koji se odnose na:

1. Upotrebu i razvoj tipa stambenog objekta, na dva ili tri nivoa, namenjen stvarnim potrebama familija, u perspektivnom smislu, namenjen za nekoliko generacija. U jednom gabaritu, pravougaonog oblika u osnovi, uspeo je da prostorno organizuje i zadovolji sve potrebe članova zajednice.

2. Prilagodio je klimatskim uslovima tradicionalni model kuće – *kule*, koja je bila zastupljena i razvijala se tokom 18. i 19. veka. Ovaj tip je bio rasprostranjen u zapadnoj Makedoniji (Reka, Struški Drimkol) u zapadnoj Albaniji, na Kosovu i severnoj Grčkoj.

3. Ovaj tip kuće u periodu delovanja ove tajfe dostiže svoj zenit u graditeljskim vrednostima, savršenog konstruktivnog sistema i estetike svoje spoljašnje i unutrašnje forme. I pored masivne građe sa određenim detaljima uspeva da bude funkcionalna.

4. Neimar je uspeo da stvori simbiozu i da sagleda stvarne potrebe i mogućnosti primenjenog materijala, neimarskog znanja, koji je spojio sve vrednosti u jednu harmoničnu celinu.

5. Estetska obrada detalja na fasadi, raspored elemenata (prozora, vrata, erkera, frizova i sl.) stvara harmoničan međusobni odnos i skladnu celinu, koja nije bila

uobičajena u dotadašnjem razvoju ovih objekata na ovom području.

6. Primena simetrije na fasadi i u prostornom rasporedu plana predstavlja savršeno rešenje, u okviru svojih mogućnosti u okruženju. Primena simetrije dominira i smatralo se, kao i kod drugih perioda u razvoju arhitektonske forme za kvalitet, kojim su stremili kreativni graditelji.

7. Kompletna slika stambenih objekata predstavlja multivalentni sadržaj sklopljenih vrednosti, na osnovu izbora materijala, estetske spoljne i unutrašnje obrade, prostornog plana, primena simetrije, i stvarnih potreba. Stvoren je novi model kuće koji svojim kvalitetima odskaka od svih dotad primenjenih formi evolucije kuća na ovim prostorima.

Arhitektonski nivo kod izrade građevina, nikad nije prevaziđen u ovom području. Očito da su se stvorili uslovi koji su bili sazreli, dugom evolucijom stana u svakom pogledu. Iako stvarana krajem 19. veka, arhitektonsko-građevinska forma je autohtono originalna, na osnovu zanatskog nivoa izrade i planiranja u postojećim uslovima možemo izvesti određene zaključke koje može koristiti i savremena arhitektonska forma. To se pre svega odnosi na :

– Uspešno prilagodavanje objekta prirodnom planinskom strmnom terenu, sa masivnom građom koja se pokazala veoma trajna i koja je egzistirala više od jednog veka.

– Postignuta je usklađenost unutrašnjeg prostora i spoljašnje obrade, konstrukcije i dekoracija u jedinstvenu celinu.

– Primena simetrije na prednjoj fasadi, koja dominira i gde je forma elemenat u službi idealne primenjene simetrije. Način uspešnog izgleda sa jednostavnim elementima može koristiti i u projektovanju savremenih objekata.

– Obrada materijala zanatskim postupkom dovodi do savršenstva, a pritom se od materijala izvlači maksimum, čvrstine i estetski kvalitet.

– Primena jednostavnih elmenata na fasadi u međusobnom harmoničnom i proporcionalnom su odnosu, stvara jedinstvenu kompaktnu sliku arhitektonskog izraza.

– Primena standardnih matarijala i elemenata na fasadi, čime se potvrđuje doslednost u primeni jedinstve-

nog stila arhitektonskog izražavanja, prema lokalnim i regionalnim uslovima.

– Postignuta je uspešna uklopljenost, izbora materijala i njihov kolorit (drvo, kamen) sa okolnog planinskog pejzaža, pritom stvarajući savremeni pristup i očuvanja vrednosti prirodne okoline.

Svi ovi navedeni elementi valorizacije stambene kuće iz Rekanskog područja, dela neimara Krstića, mogu da koriste pri koncipiranju savremenog arhitektonskog izražavanja. Osobito treba istaći njegovu sposobnost da prepozna i primeni sve značajne komponente arhitektonsko-građevinskog izražavanja, koje su bili inspirisani prirodom, tradicijom i savremenim kreativnim pristupom u vremenu u kojem su nastali. Pritom treba ove vrednosti valorizovati kao deo nacionalnog kulturnog graditeljskog nasleđa i primeniti metodologiju projektovanja i izvođenja u skladu sa mogućnostima vremena u kome su nastali.

LITERATURA

- [1] Brezovski S. (1993) Rekanska kuća, Skopje
- [2] Cvijić J. (1931) Balkansko poluostrvo и južnoslovenske zemlje, Beograd
- [3] Čornakov D. (1986) Tvoreštvo na Mijačkite rezbari na Balkanot od krajot na 18 И 19 vek, Prilep
- [4] Krunić J. (1951-52) Oblici narodnih kuća Ohrida, Kičenice, Galičnika i Kruseva kao karakteristične nijanse izraza narodne arhitekture Makedonije, Zbornik Arh.fak, Beograd
- [5] Muka A, Riza E., Thomo P. (2004) Vendbanime dhe banesa fshatare 1, Boyimettoena, Tirane
- [6] Namičev P. (2000) Narodnata arhitektura vo Rekan-skoto podračje od 19 i početak na 20 vek, Muzej na Makedonija, Skopje
- [7] Namičev P. (2009) Selskata kuća vo Makedonija, UZKNM, Skopje
- [8] Nenadović M.S. (2002) Ilustrovani recnik izraza u narodnoj arhitekturi, Prosveta, Beograd
- [9] Phillipides D. (1983) Greek traditional architecture, vol.1,2, Athens
- [10] Svetieva A. (1986) Rezbani tavanici, dolapi i vrati vo Makedonija, Institut za folklor, Skopje
- [11] Tomovski K. (1971) Dejnosta na majstorite graditeli od Debarskata škola vo 19 vek, Gostivar